

Madenlerde Fenni Nezaret Üzerine

Yeni Maden Yasasının ve buna bağılı olarak da madenlerdeki fenni nezaret kavramının biçimlendirildiğı şu günlerde, bir yandan yasa hazırlayıcılara ışık tutmak, diğeryandan da okurlarımızın bu konudaki bilgilerini tazelemek amacıyla müzminleşmiş bir hastalığımızı yeniden dile getiriyoruz.

Aslında tüm gelişmekte olan, dolayısıyla da istikrara henüz kavuşmamış koşulları ve olanakları hızlı değişim içerisinde olan ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de, toplumdaki ilişkileri düzenleyen, bunları belirli kurallara bağlayan yasalar, görece kısa zaman dilimleri içerisinde eskimekte, güncel gereksinimleri karşılayamaz duruma düşmektedirler. Hele bunlara bir de bürokrasinin hastalığı eklenince, herşeyin birbirine karıştığı, bir yönetmeliğin diğeryi ile çeliştiğı durumlar olağanlaşmaktadır. İşte konumuzu oluşturan maden yasası ve madenlerde fenni nezareti düzenleyen yönetmelikler uzunca bir süreden beri bu durumdadırlar.

1954 yılında bir yasa hazırlıyoruz. Yasanın özü bir yana, fenni nezareti düzenleyen maddelerin bir süre sonra işleyemediğini fark ediyoruz. 9 yıl sonra (1963'te) bu yasanın bazı maddelerini değiştiren, bazı maddelerini kaldıran ve bazı maddeler ekleyen yeni bir yasayı da kabul etmek durumunda kalıyoruz.

Sonra bir bakıyoruz, bu yasaya dayanan yönetmeliklerde boşluklar var, öyleyse yeni bir yönetmelik daha hazırlanması gerekir diyoruz ve onu da yapıyoruz. Toplum yaşamına yeniden biçim verilmek istendiğı dönemlerde yaptığımız gibi, yürürlükteki yasaları ve yönetmelikleri bir kez daha elden geçirmeye çalışıyoruz. Fakat bu arada bir diğery yanını bozabiliyoruz. Bu kez de herkes istediğı kuralı uygular duruma gelebiliyor.

Maden Yasası bağlamında ele almaya çalıştığımız madenlerde fenni nezaret düzenlemelerinin öyküsü son 30 yılda ne yazık ki yukarıda özetlenen biçimde gelişmiştir. Hiç değilse bundan böyle ülke gereksinimleri doğrultusunda biçimlendirilmesi dileğiyle biz bu öykünün çerçevesini genişletmeye çalışalım.

öncelikle belirtelim ki şimdiki durumda madenlerde fenni nezaret iki ayrı düzenlemeye bağımlı durumdadır.

1. 6309 sayılı Maden Yasasına göre fenni nezaret
2. Maden ve Taşocakları İşletmelerinde ve Tünel Yapımında Alınacak İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği önlemlerine İlişkin Tüzük gereği fenni nezaret.

Bu iki düzenlemenin fenni nezaret olgusuna yaklaşımlarını ve buna getirdikleri kuralları, geçirdikleri evreleri de anımsatarak aktarmaya çalışacağız.

MADEN YASASINA GÖRE FENNİ NEZARET

6309 sayılı yasanın ilk biçiminde, fenni nezareti düzenleyen 82. madde kabul edilirken gerekçesinde şöyle deniliyordu: "Madenlerin işletilmesinin arzettiği tehlikelerin önlenmesini, istismarın teknik icaplarına uygun şekilde cereyanını temin maksadıyla her işletmenin bir maden mühendisinin nezareti altında yapılması ve işbaşında asgari bir maden teknisyeni bulundurulması zaruridir." Bu gerekçeye dayandırılan bu madde, aşağıdaki biçimde yürürlüğe giriyordu.

"İşletme ruhsatnameli veya imtiyazlı maden sahalarındaki teknik faaliyetin tanzım ve idamesi işlerinin en az bir maden mühendisinin fenni nezareti altında yapılması şarttır.

(...)

Ayrıca fenni nezareti deruhte eden kimse tarafından maden tekniği ve mevzuatı esasları dairesinde verilecek emir ve talimatı yürütmek maksadıyla iş başında daimi olarak asgari bir maden teknisyeni veya teknikeri veya Maden Meslek Mektebi mezunu bir eleman veya Maden Başçavuş okulunu bitirmiş veya ehliyeti evvelce tasdik edilmiş bir maden başçavuşu bulundurulması lazımdır."

O zamanın koşulları dikkate alındığında kabul edilebilir bir öz taşıyan bu madde 1963 yılında 271 sayılı yasa ile deyim yerindeyse budanmıştır. İş başında daimi olarak bulundurulan teknik elemanın yeterli sayıda olmaması nedeniyle, bu nitelikteki teknik personelin yeter miktarda yetiştirilmesine kadar geçecek süre için bu fıkranın uygulanması, Bakanlar Kurulunca tayin ve Resmi Gazete ile ilan olunacak tarihe bırakılmıştır.

O tarihten bu yana geçen 20 yıl içerisinde de -gökten zembil ile maden teknisyeni ya da teknikeri inmediğinden- yasa maddesinin bu fıkrası bir türlü uygulanmamıştır.

öte yandan aynı maddede fenni nezaret görevinin *en az bir* maden mühendisi tarafından yürütülmesinin öngörülmesine karşın, 1954 yılından buyana geçen 30 yılda iki ya da daha fazla sayıda fenni nezaretçinin görevlendirilmesi gereken nitelikte bir sahaya, ne hikmetse rastlanmamıştır.

Şırası gelmişken belirtelim: Aslında madencilüğimizin bugün vardığı nokta ülkemizde madencilığe yaklaşımdaki *ciddiyetin* bir sonucudur, bir göstergesidir. Dünya' da madencilığı bu denli önemsemeyen, ciddiye almayan bir başka ülke var mıdır? Sanmıyoruz. Kimbilir belki de biz konuyu abartıyoruzdur. öyle ya, balık avlarken, define ararken mühendise, teknik elemana gereksinme duyuluyor mu ki? Maden aramasının ve de işletmesinin bunlardan ne farkı var ki? Üstelik ülkenin çözüm bekleyen bunca sorunu varken yönetenlerimiz bir de maden işletmelerinde bulunacak teknik elemanın niteliği ve sayısı ile de mi uğraşacaklardı? Madenlerin çarçur edil-

meden işletilmesi, işçi sağlığı ve iş güvenliğinin sağlanması o kadar da önemli konular mıydı? Hele hele atıl işgücünden fazla bir şeyin olmadığı bir ülkede, bir de işçi sağlığı ve iş güvenliği konularıyla zaman kaybetmek, savurganlık değildir de nedir?.. Neyse bu mülahazalar(l) bizim görevimiz dışında olan şeylerdendir. Biz, çizmeyi aşmadan konumuza dönelim.

Fenni Nezaret Yönetmeliği.

Maden Yasasının -271 sayılı yasa ile değiştirilen biçimindeki 82. maddeye dayanılarak hazırlanan ve 19.2.1969 tarihinde yürürlüğe giren ve günümüze değin iki kez (1972 ve 1979) değişikliğe uğrayan fenni nezaret yönetmeliğinde, fenni nezaretçi olma koşulları ve fenni nezaretçinin atanması ile azlinin nasıl olacağı belirtilmiştir. Bu yönetmelikte ayrıca, bugüne değin uygulama olanağı bulunmayan, *iş başında bulundurulacak teknik elemanın* tayin ve azli koşulları da yer almaktadır. Halen yürürlükte bulunan bu yönetmeliğin önemli görülen bölümleri aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır.

Fenni Nezaret Yönetmeliğine göre, Maden Mühendisleri Odası'na kayıtlı olan ve aynı zamanda kamu idareleri ya da kamu iktisadi teşebbüslerinde görevli bulunmayan TC uyruklu maden yüksek mühendisleri ve maden mühendisleri fenni nezaret görevini alabilmektedir. 2. maddesi, bu görevi üstlenecek mühendislerin Odalarına kayıtlı olup olmadıkları, mesleği ifadan memnu (yasaklanmış) kılımp kanmadıklarını, bağlı oldukları Odadan sorularak tesbitini öngörmektedir.

Yönetmeliğin 4. maddesine göre ise;

- a) Günde 300'den çok işçi çalıştırılan maden sahaları,
- b) Yılda 50 000 tondan fazla ham cevher üreten maden sahaları,
- c) Yangın, zehirli gaz gibi önemli ve insan hayatı ile ilgili tehlikeleri bulunan maden sahaları,
- d) Birden fazla mühendis istihdamı zorunlu maden sahalarında (yukarıda da değinildiği gibi, böyle bir sahaya bugüne kadar rastlanmamıştır) görev alan fenni nezaretçiler, ikinci bir sahada fenni nezaret görevi alamamaktadır.

Yönetmeliğin bu maddesine göre, fenni nezaretçilik yapacak mühendis birbirine komşu olmayan illerde en fazla 5, birbirine komşu olan illerde en fazla 10 sahada görev alabilmektedir.

Yönetmeliğin 7. maddesi fenni nezaretçi tayin biçimini düzenlemektedir. Buna göre, fenni nezaretçiyi, işletme izni sahibi tayin edebilmekte ve örnek beyannamenin noterce onaylanarak Bakanlığa verilmesiyle yürürlüğe girebilmektedir.

Bu beyannamede fenni nezaretçinin görevi "Madenin işletilmesi için gerekli teknik faaliyetin tanzim ve idamesi" olarak tanımlanmıştır. Fenni nezaretçinin görevleri aşağıdaki koşullardan birinin yerine gelmesiyle sona ermektedir.

- İşletme hakkı sahibinin fenni nezaretçiyi azil etmesi,
- Madenin hukukunun başkasına intikali veya devri,
- Fenni nezaretçinin istifası veya vefat etmesi,
- 57. maddeye(*) göre faaliyette bulunan sahaların işletme ruhsatnamesine bağlanması.

(*) İşletme hakkı talebinde bulunan ve işletme hakkı verilinceye kadar geçen sürede faaliyete devam edebilme koşullarını düzenlemektedir.

MADEN VE TAŞOCAKLARI İŞLETMELERİNDE VE
TÜNEL YAPIMINDA ALINACAK İŞÇİ SAĞLIĞI VE
İŞGÜVENLİĞİ ÖNLEMLERİNE İLİŞKİN TÜZÜK'e GÖRE
FENNİ NEZARET

Söz konusu tüzük 1475 Sayılı İş Yasasının 74. maddesine göre hazırlanmış 22.10.1984 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Tüzüğün uygulanması Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca yapılmaktadır. Bu tüzük, 3008 Sayılı İş Yasası'nın 55. maddesine göre çıkarılmış olan ve 28.5.1953 tarihinde yürürlüğe giren Maden Emniyet Nizamnamesinin yaklaşık aynısı olup, onun yerini almaktadır.

Bilindiği gibi İş Yasasının 74. maddesi işyerlerinde(*) çıkabilecek hastalıklara engel olmak, iş kazalarını önlemek üzere gerekli önlemlerin alınması amacıyla gerekli tüzüklerin çıkarılmasını öngörmektedir. Bu yazıda, anılan Tüzüğün yalnızca önemli kısımları özetlenmeye çalışılacaktır.

Tüzüğün 1. kısmı fenni nezaretçiyi, "İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği gereklerinin yerine getirilmesinden ve işletmenin teknik esaslar çerçevesinde çalıştırılmasından sorumlu, maden mevzuatına göre görevlendirilmiş maden mühendisi veya maden yüksek mühendisi" olarak tanımlamaktadır. Nezaretçi ise "Fenni nezaretçi tarafından gerekli görülen işleri yürütmek veya bunları gözetim altında bulundurmaya üzere yazılı olarak görevlendirilen, gerekli deneyim ve bilgiye sahip en az ilkökul mezunu kişi"yi ifade etmektedir.

Tüzüğün 4. maddesinde "Fenni nezaretçinin en az 15 günde bir ocağın işçi çalıştırılan yerlerini denetlemek, sonucunu noterce onaylı Fenni Nezaretçi Rapor Defterine, öngöreceği öneri ve önlemlerle birlikte imzalamak zorundadır. Denetim yapılmamasından, öneri ve önlemlerine yerine getirilmemesinden işveren sorumludur." denilmektedir.

Tüzüğün 2. kısmında değişik çalışma alanlarında (patlayıcı maddelerin depolama ve taşınması, tahkimat ve dolgu, çeşitli bölümlerdeki taşıma, havalandırma vb) uyulması gereken esaslar, alınması gereken önlemler ve diğer koşullar belirtilmekte ve bu konulardaki fenni nezaretçinin görevleri anlatılmaktadır.

Tüzüğün sonraki kısımlarında; makinalar ve mekanik malzemeler, ilk yardım vb. işverenin, nezaretçilerin ve işçilerin görevleri gibi konular düzenlenmektedir.

Tüzüğün 371. maddesi özellik arzettiğinden üzerinde önemle durulmasını gerektirmektedir. Bu maddede fenni nezaretçi olabilecek kişinin nitelikleri belirtilirken; Fenni nezaretçi görevini üstlenecek maden yüksek mühendisi veya maden mühendisinin bir maden işletmesinin teknik işlerinde, *en az 5 yıllık deneyiminin bulunmuş olması* zorunluluğu getirilmektedir. Bundan başka; çalıştırılan işçi sayısı 24 saatte 300'ü geçen ocaklarda fenni nezaretçiye yardımcı olmak üzere bir ve artan her 200 işçi için ayrıca bir yardımcı atanacağı, bunların da maden mühendisi olması zorunluluğu konmuştur. İşletmede sürekli olarak bir daimi nezaretçi bulunması bu maddeye göre zorunludur.

Öte yandan, 100 kilovattın üstünde gerilim kullanıldığı işletmelerde makina ve tesislerin çalıştırılması bir elektrik mühendisinin sorumluluğuna verilmektedir.

(*) İş yerlerinin sınıflandırılmasında; işçi sayısı, genişlik, yapılan iş, işin özellikleri, ağırlık ve tehlikesi dikkate alınmaktadır.

Genel olarak denilebilmektedir ki Tüzük; tarafların yetki ve sorumluluklarını ayrıntılı biçimde tanımlamakta ve tüzük hükümlerine aykırı hareket edilmesi durumunda işyerinin kapatılması ve bu sürede çalışanların ücretlerinin ödenmeye devam edilmesini öngören İş Yasasının 75. maddesi ile de —kağıt üzerinde de olsa— önemli bir yaptırım gücü taşımaktadır.

İRDELEME

Buraya kadar aktarılanlardan da anlaşılacağı üzere, maden işletmelerinde fenni nezareti düzenleyen iki ayrı belge yürürlükte:

- Maden yasasının 82. maddesine dayanılarak çıkarılan "Fenni Nezaret Yönetmeliği"
- İş Yasasının 74. maddesine göre hazırlanan "Maden ve Taşocakları İşletmelerinde ve Tünel Yapımında Alınacak İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği önlemlerine İlişkin Tüzük"

İki ayrı organ tarafından hazırlanan bu düzenlemelerde, doğal olarak dayandırıldıkları yasaların kapsamı egemen olmaktadır. Aslında birbirini tamamlaması gereken bu iki düzenleme, ne yazık ki birbiriyi çelişmektedir. Çelişen noktalarda daha ileri hükümler içereni ve yaptırım gücü olanı uygulansa, sorun bir ölçüde giderilmiş olacaktır. Ancak ne yazık ki bunun tersi olmakta. Günün koşullarından oldukça uzakta olan ve yaptırım gücü hemen hemen hiç olmayan fenni nezaret yönetmeliği uygulandığı için, diğerinin var olması bir anlam taşımamaktadır. Her iki düzenlemede yer alan ve birbiriyi çelişen noktalar aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir.

- Tüzüğe göre fenni nezaretçi olabilecek maden mühendisinin en az 5 yıllık deneyiminin olması zorunludur. Yönetmelikte ise bu konuda herhangi bir sınırlama yoktur. Maden Dairesi Başkanlığı yönetmeliği uygulandığından, tüzüğün bu koşulu işleyememektedir.
- Çalıştırılan işçi sayısı (24 saatte) 3Q'ü geçen işletmelerde işçi sayısına göre artan sayılarda maden mühendisinin fenni nezaretçiye yardımcı olması tüzükte öngörülmüş iken, bu hüküm de uygulanmamaktadır.
- Maden Yasası ve onun gereği olarak hazırlanan yönetmelikte fenni nezaretçinin görevi yalnızca "maden işletmesi için gerekli teknik faaliyetin tanzim ve idamesi" gibi oldukça soyut biçimde tanımlanmıştır.

Buna karşılık tüzükte "... en az 15 günde bir ... denetlemek, sonucunu..., ön göreceği önlemlerle birlikte yazıp imzalamak zorundadır. Denetim yapılmamasından, öneri ve önlemlerin yerine getirilmemesinden işveren sorumludur." denilmektedir. Gerçi bu hüküm yalnızca işçi sağlığı ve iş güvenliği amacına yönelik olmakta ve madenin işletilme biçimine yönelik bir öz taşımamaktadır. Ancak denetimin süre've biçimi ile sorumlulukları tanımlaması açısından uygulanabilir niteliktedir. Hemen belirtelim bu hüküm yalnızca herhangi bir kaza vb. durumunda (bir başka deyişle, testi kırıldıktan sonra), suçlu bulmak amacıyla kullanılacaksa, amacından saptırılmış olacaktır.

Fenni Nezaret Yönetmeliğinin bu boşlukları nedeniyle, bugün için maden işletmelerinde fenni nezaretçi *yasal açıdan olmazsa olmaz* fakat *uygulamada olsa da olur olmazsa da olur* türünden bir zorunluluktur(i). Öylesine ki, birkaç yüz işletme hakkı olan bir kişi ya da şirket, çalıştırdığı birkaç fenni nezaretçiyi sürekli azil ve tayin etmek suretiyle Maden Yasasının ilgili hükümlerine göre yükümlülüklerini yerine getirmiş sayılmaktadır.

Sorumluluğunu gerçekten yerine getirmek isteyen fenni nezaretçi, yanında hangi desteği bulmaktadır? Hangi yaptırım gücünü kullanabilecektir, maden sahibine karşı? Bu soruların yanıtı ne yazık ki kısaca bir "hiç"tir. Bu durumda fenni nezaretçiden kim ne bekleyecektir? O halde madenler istenildiği gibi işletilebilecek, bir başka deyişle istenildiği gibi çar-çur edilebilecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Otuz yıl öncesinin yetişmiş insan gücü ve koşullarına göre hazırlanan madenlerde fenni nezaret düzenlemesi bugün için kelimenin tam anlamıyla iflas etmiş durumdadır. Maden Yasasına yeni bir biçimin verilmek istendiği şu günlerde, günümüz gerçeklerini gözardı etmeyen ve hatta yakın ve uzak gelecekteki gereksinimleri de karşılayabilecek düzenlemelerin hazırlanması kaçınılmazdır. Gözardı edilmemesi gereken gerçeklerden önde geleni, bugüne değin kabul edilemeyen "madenler aransın da kim ararsa aransın ve nasıl ararsa aransın, madenler işletilsin de kim işletirse işletsin ve nasıl işletirse işletsin" biçimindeki çarpık mantığın artık terk edilmesi zorunluluğudur.

Bugün ülkemizde bir madenin nasıl aranacağını ve nasıl işletileceğini bilen yeterli sayıda insangücü vardır. Üstelik değişik meslek gruplarından uzmanların ancak birlikte yapabilecekleri bu etkinlikleri, bu işlerden anlamayan insanların keyfine bırakacak kadar da zengin değildir ülkemiz.

Bu gerçeklerden yola çıkarak, hazırlanmakta olan Maden Yasası ile ilgili Yönetmeliklerinin fenni nezarete ilişkin hükümlerinde şu ilkelerin yer almasında yarar görülmektedir:

1. Madenlerin aranmasının ve işletilmesinin bilimsel temellere dayandırılması gerekmektedir.
2. Madenlerin işletilmesinde, ülke ve toplum çıkarlarının yanında, bilimsel ve teknolojik gereklerin yerine getirilmesi istenmelidir. Aslında bunlar çakışmaktadır. Bu nedenle uzaktan kumandalı nezaret uygulamasına son verilmeli ve yerinden yönetilen nezaret zorunlu,kılınmalıdır. Ancak, gerçekten çok çok küçük çaptaki madenlere istisna tanınmalı ve bunların denetimlerinin olabildiğince sık yapılması sağlanmalıdır. Madenin büyüklüğüne, çalışma koşullarının zorluğuna, etkinlik çeşitlerine bağlı olarak artan sayıda fenni nezaretçi mühendis istihdamı zorunlu kılınmalıdır.
3. Fenni nezaretçilerin ve saha sahibinin yetki ve sorumlulukları açıkça tanımlanmalı ve bunların yerine getirilmesi için ciddi yaptırımlar öngörülmelidir. Örneğin tüzükteki gibi, gereklerin yerine getirilmesinden saha sahibi sorumlu tutulmalıdır.
4. Fenni nezaretçinin haklarını güvenceye alıcı düzenlemelere yer verilmelidir. Fenni nezaretçinin, işverenin azli korkusu olmadan sorumluluklarını yerine getirmesi sağlanmalıdır. Azil gerekçelerinin incelenmesi konusunda ilgili bakanlık ve meslek odasına sorumluluk verilmesi, sorunun çözümüne yardımcı olacaktır. Ayrıca bu konuda meslek odalarının hazırlanacak tek tip sözleşmelerin uygulanması taraflar arasında hakkaniyeti sağlamada yararlı olacaktır.
5. Mühendis ile işçi arasındaki kademeyi dolduracak maden teknikeri ya da teknisyeni yetiştirmek üzere öğretim kuruluşlarının bir an önce açılması sağlanmalıdır.
6. Bu konudaki düzenlemelerin iş yasası ve ilgili tüzükleriyle de uyum içinde olması sağlanmalıdır.